

עניין: כיון שניתן רשות למשחית ב'

דרשות הר"ן הדרוש השמיני

איזה פועל יגן בעדו מרעת המערכת, כל עוד שלא יהיה אחד מאלו הצדדים, יתחייב שייענש האיש ההוא גם כשלא יתחייב אליו כפי מעשיו העונש ההוא*. ומפני זה* אמרו רבותינו ז"ל: "בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא". ועל זה הצד* גם כן הוא שאמרו¹⁹¹: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר"¹⁹² – כיוון שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע"¹⁹³.

ובזה העניין יסתלק הספק הגדול* המתמיה בהנהגת העולם, ב"צדיק ורע לו ורשע וטוב לו". והוא¹⁹⁴: שאילו היו השפעים הנמשכים בזה העולם התחתון כולם פרטיים*, עד שנאמר שיהיה מתייחד כוכב אחד לאיש אחד לבד, ייחדהו ה' יתברך אליו ויפקדהו אליו לשלם לו כמעשהו, היה בלי ספק עניין זה¹⁹⁵ מתמיה*, אבל העניין אינו כן, כי מנהיגי העולם התחתון ענינם כללי*, עד שאי אפשר לומר שיימשך מהם הטוב תמיד ולא יימשך מהם הרע לפעמים*, כאשר

הנה נתבאר מזה, שכאשר יתחדש שפע שופע ממשיך איזה דבר מוזק, יקבל בו היות גם האיש אשר איננו ראוי שייענש כפי מעשיו, אם לא שיהיה אליו זכות פרטי יגן ה' יתברך בעדו מההיות ההוא הנמשך המתחדש. ועל זה הדרך לא יישאר ספק מתמיה בעניין "צדיק ורע לו רשע וטוב לו". וכל מה שאמר

לבקרים²⁰⁷ הוא כאומר: שאם יהיה עיקר הגמול ותכליתו – טובות העולם הזה ורעותיו, לשווא יכשיר האיש מעשיו, אם לא שישג מעלה יתירה עד שישתנה הטבע בשבילו*, אבל כל עוד שיהיה העולם כמנהגו נוהג*, יחולו באיש הטוב ענינים מכאיבים מצערים, אבל כאשר תכלית הגמול* וסופו הוא שכר הנפש בעניין העולם הבא לא תישאר בכאן קושיא, כי כל המעשה יבוא שם לבית החשבון*. וזהו מה שאמר: "כי יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן ואני

שומר אמונים הקדמון ויכוח שני אות פא

ההשגחה השלישית היא השגחה כוללת שמבטלת הפרטית, וזו היא מכת מדינה, וכשנתן רשות למשחית לחבל, דאינו מבחין בין צדיק לרשע. וכן אמרו רז"ל²³ דבר בעיר כנס רגליך. אמנם זה יהיה דוקא בצדיק שאינו גמור, כי ג' מיני צדיקים הם, יש צדיק יסוד עולם, שיכול להציל

נח וכיוצא. ויש צדיק שהוא נספה עם הכלל, ואינו יכול להציל אפילו עצמו, ועליו נאמר²⁵ ויש נספה בלא משפט. והטעם הוא, מפני שראה ולא מיחה, שהיה לו להוכיח או לברוח משם, וכל שכן אם ראה ושמח. או יהיה הטעם להספה עמהם מפני שאין בצדקתו כח להנצל, שיש לו איזה עון, וכיון שמתראה בפני המשחית, גובה חובו ועונו ממנו. ולטעם זה כתיב²⁶ ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו. והכל הוא בדין ההשגחה העליונה, דבעידן ריתחא פוקד עליו עונו, ויארע תקלה לצדיק שאינו גמור בכלל שכנו ובני עירו, ואם היה מסתלק משם היתה לו נפשו לשלל.

רמ"ק שיעור קומה ערך השגחה

המליצה אשר לו כן לרעתו כן לטובתו: חנ' היא השגחה כוללת חכמה ספרותית לנביא האדם שאינם מיוחדים בלחי מעשה וזו היא מכת מדינה כאלמר בגמ' שרוב ידיו כמעט וכשיחן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין לדיק לרשע וזה דוקא בלדיק שאינו גמור לכל המיוחד במעשיו יתיחד השגחתו וינצל בין כמה וכמה ויהיה טעמן הזה לודק בספינה שכלו זה כמה בני אדם ורובם נחייבו כס ונכסיהם לעבוע ויהיה שם לדיק ח' בח' מג' בחי', או לדיק שאין בו כדאי להציל עצמו ואילו לא היה שם לא היה נענע והגב רובא נתפס, כב' לדיק שחי' כדאי להציל עצמו וזה יש בו כמה בחי' או ינצל הוא וממנו או הוא ולא ממנו או ינצל הוא בלא לער או ינצל הוא בלעד וכמה פרטי ענינים יש בטעמן הזה, כג' לדיק שיש (בו) כל בו () להציל הוא וממנו ושינלל ג"כ כולם בזכותו כלאמרו ימלט חי נקי ובעולם עומד על לדיק ח' שנאמר ולדיק יסוד עולם והספינה בים היא כמו העיר ביבשה מה לי אם הספינה בלעד או העולם בלעד כל ענין ח': הדר' ימלא הסגחה כב"ח לנודר האדם ענו

שפתי חיים פרקי אמונה והשגחה עמי קיד

"וכשניתן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע" (ב"ק ס.ו), במצבים כאלו חייב אדם להשתדל לצאת ממקום הסכנה, כמו שאמרו (שם, ס.ו): "רעב בעיר פור רגליך", ואינו יכול לומר אם נגזר עלי למות או לסבול אסכול בכל מקום ובכל מצב ומה תועיל לי היציאה מהעיר, מכיון שבמקרה כזה שיש גזירה טבעית – רעב – על הציבור, חייב אדם להשתדל בדרכי הטבע להנצל, ואם אינו מקיים את חובתו עלול להנוק, אבל סיבת הנוק יתכן שאינה מכיון שחייב עונש זה על חטאיו, אלא זהו עונש על שאינו מקיים את גזירת ההשתדלות, ובכך הוא עיקש ופושע ומתחייב בנפשו.